

Наталия Клисурска

По следите на
Следотърсача

Началото на творческия път на родоначалника на северноамериканския роман Джеймс Фенимор Купър (1789–1851) е свързано с любопитен анекдот. Литературни критици твърдят, че една вечер Купър четял край камината някакъв роман на жена си, който до такава степен го отегчил, че той с негодувание го запокитил на пода и заявил, че той самият би написал по-добро произведение, „А защо не го сториш?“ – подарила го жена му и така, на тридесетгодишна възраст Купър, който мразел да пише даже писма, отговаря на предизвикателството на съпругата си и в 1820 година публикува първия си роман „Убеждение“, приет не особено шумно, но ласкаво и в САЩ, и в Англия. Купър става не само основоположник на романното повествование в САЩ, но е и първият от дългата поредица имена на американски романисти, известни с изключителната си продуктивност. До края на жизнения си и творчески път той написва тридесет и два романа, огромна по обем публицистика, повече от десет тома е описания на пътешествията си из различните европейски страни и други произведения.

Нищо в произхода и начина на живот на Джеймс Фенимор Купър до този момент не подсказвало, че той ще стане първият американски професионален литератор. Произлиза от едро земевладелческо семейство и израства в Купърстаун, селище, основано от баща му на брега на езерото Отсего на собственото му огромно имение, територия, „прочистена“ от местните индиански племена, на запад от която се простирали необозримите девствени гори на щата Ню Йорк. Това е времето в историята на САЩ, когато фронтирът или границата между овладените от белите преселници „цивилизовани“ територии и необятните простори на континента, обитавани от „дивите“ индианци, е все още близо до атлантическото крайбрежие. Колонизацията ще продължи още няколко десетилетия и фронтирът ще се обяви за закрит в 1890 година, когато вече е достигнал бреговете на Тихия океан. В този смисъл фронтир е била цяла Северна Америка. Повече от половината индианско население е жестоко изстребено, а оцелелите индианци се обричат на мизерно съществуване върху неплодородните земи на резерватите, една от най-съвършените форми на колониализъм. След кратко пребиваване в Уелския университет, откъдето бива изключен заради дръзкия си и непокорен темперамент, по настояване на баща си младият Купър постъпва на работа на търговски кораб с намерението да стане офицер в малобройните по онова време военноморски сили на САЩ. Отказва се от това поприще, на двадесет и две години се оженва за богата наследница и след смъртта на баща си се установява в Купърстаун като едър земевладелец.

Кой знае, ако не е бил онзи некадърен роман, който станал повод да разгърне творческите си заложби, вероятно би завършил дните си като западнал фермер-благородник.

В литературната история на САЩ името на Джеймс Фенимор Купър непосредствено се свързва с това на Уошингтън Ървинг като представители на ранния романтизъм и като основоположници на американската белетристика. И въпреки че приносят на неговия съвременник и съмишленик по основните общественно-политически и нравствено-философски проблеми да е значителен, то той е в областта на краткия разказ, докато Купър изпробва перото си в романа. В този смисъл, независимо че и двамата въвеждат специфично американски теми и получават международно признание още приживе, Купър с основание се приема за истинския родоначалник на американската новелистика. Подобно на своя герой, Следотърсача, той тръгва по „следите“ на европейския роман по онова време, за да положи основите на американския епически роман, чрез който художествено ще пресъздаде важни страни от обществения живот на новоизградената държава. Освен това Купър е първият, който изкарва прехраната си с писателско перо, първият, който вижда ролята на литературата не само като изразител на културата, но и като средство да се въздейства върху нея; първият, който, изхождайки от тогавашната традиция на романия жанр, създава три негови нови разновидности, които ще се разработват от различни поколения американски писатели. Ето защо нека най-напред повървим по следите на творческия път на създателя на Следотърсача, а след това се поразходим по пътеките на самия Следотърсач.

Епохата, през която Джеймс Фенимор Купър съзрява като личност и започва писателската си кариера, е периодът след Просвещението, който съвпада с Войната за независимост (1776–1783), водена срещу Англия, първата в света националноосвободителна война, изиграла едновременно и ролята на буржоазнодемократична революция, Току-що е заглъхнал спорът между Федералистката партия, възглавявана от Александър Хамилтън, която защитава интересите на едрите търговци и поземлени собственици и настоява за капиталистическо промишлено развитие на младата република, и Демократическата партия на Томъс Джеферсън, която отстоявала идеята за изграждане на общество от дребни, равноправни фермери. Спорът, разбира се, е бил исторически предрешен в полза на федералистите и Съединените американски щати тръгват по пътя на безпрецедентното и досега бурно развитие по пътя на капитализма.

Бащата на Купър е бил страстен федералист и на два пъти член на Конгреса на САЩ. Обществено-политическите възгледи на младия Купър се оформят под влиянието на тези две противоположни схващания за развитието на американското общество и обясняват противоречието в основата на неговия мироглед. Привърженик на Демократическата партия, Купър не споделя обаче идеала на Джеферсън за свободния и независим фермер, а става изразител на парадокса в мисленето на поземления собственик, който, от една страна, вярва в абсолютното равенство на хората пред Бога и в абсолютното право на частна собственост долу на земята. Общественият идеал на Купър става просветеният, нравствено издигат, но вече обречен от историята поземлен собственик в противовес, от една страна, на промишления капиталист-плутоkrat и на лишения от собственост, но жаден за нея обикновен човек. Той е вярвал, че създаването на елит от тези „демократични благородници“, които като хора на собствеността са заинтересовани от поддържането на обществения ред, а като образовани, културни хора имат чувство за дълг и отговорност към своите съотечественици, е в състояние да обезпечи благосъстоянието на цялото общество. Трилогията му за земята „Дяволският палец“ (1845), „Земемер“ (1845) и „Червенокожите“ (1846) е елегично повествование за разоряването и изчезването на това съсловие, към което е принадлежал самият Купър, а съдията Темпъл, чийто прототип е бащата на писателя, е неговият идеализиран образ на земевладелеца-благородник.

След публикуването на „Шпионинът“ (1821), „Пионери“ (1823) и на може би най-известния му роман „Последният мохикан“ (1826), Джеймс Фенимор Купър стига върха на своята слава и популярност в собствената си страна и в същата година отпътува за Европа, където го посрещат като „американския Уолтър Скот“ и където прекарва седем години в различни страни – Англия, Франция, Швейцария, Италия, Германия и Белгия. Той е вече световноизвестен писател и се среща с почти всички знаменити личности в Европа, включително и със самия Уолтър Скот.

Пребиваването на Купър в Европа обаче се оказва фатално за неговата популярност и въпреки че продължава да пише до края на живота си, за да изкарва препитанието си, славата му запада, поклонниците му се отдръпват от него и той завършва дните си в почти пълна изолация като дълбоко огорчен и разочарован човек. На стария материк национално-патриотичното чувство на Купър е дълбоко засегнато от невежеството и предрасъдъците на европейците спрямо американците и в

остро полемичната книга „Възгледи за американците“, въпреки че критикува някои страни на американския живот, той възхвалява страната си до краен предел. Книгата едновременно оскърбява европейците, които я пренебрегват, и американците, които възприемат дългото му отсъствие от САЩ за предателство спрямо родината. Престоят му в Европа, въпреки защитата му на всичко американско там, го кара същевременно да погледне с критично око на обществените порядки и нрави в САЩ. Наред с много политически памфлети като „Писмо до съгражданите“ (1834) и „Американски демократ“ (1838), Купър написва сатиричния роман „Моникини“ (1835) и романите на съвременна тема „Към дома“ (1837) и „У дома“ (1838), в които разобличава развихрилата се стихия за материално обогатяване и безцеремонно печалбарство, корупцията в политиката и нравствения упадък. От страстен защитник на родината си в чужбина Купър става нейният пръв най-безпощаден критик, ръководен от възгледа си за литературното творчество като висша обществена дейност и от схващането за писателската си мисия да въздейства за превъзпитанието на своите сънародници. Произведенията му предизвикват буря от негодувание и открита неприязън към писателя, дръзнал да оскверни американската демократическа система. Подобно на Уошингтън Ървинг, който определя САЩ като „страната на Всемогъщия долар“, Купър пише в „Моникини“: „Долари, долари – нищо друго освен долари!...“ Тези думи звучат навсякъде – по площадите, на борсите, в светските салони и от университетските катедри.

Романното наследство на Купър ни разкрива новаторския подход на писателя към жанра и привилегията му на негов основоположник е, че за първи път въвежда както основни теми в американската белетристика, така и три нови разновидности на жанра. Те се обосновават на личния му жизнен опит, който е същевременно отражение на обществената практика на бързо развиващата се буржоазнокапиталистическа държава. Впечатленията му от морската служба и величието на океанската шир намират израз в морско-приключенския тип романи, най-добрият измежду които е „Лоцманът“, а най-талантливият му приемник – „Моби Дик“ на Хърман Мелвил. Сравнително некраткото пребиваване на Купър в Европа му позволява да наблюдава и съпоставя нравите и бита, обществения живот и историята, природата и културата на европейските страни с тези на своята страна. В резултат на тези си наблюдения и сравнения Купър създава втория си вид романи, известен под определението „интернационален“. Той може да се нарече специфично американски, тъй като сюжетите и тематиката му са почерпени от

взаимоотношенията между американци и европейци. Мнозина са писателите, които са писали този вид роман, но най-последователният изследовател на интернационалната тема е Хенри Джеймс, чието цялостно творчество е пронизано от нея. Най-типично американски обаче е въведеният от Купър така наречен „роман за фронта“ поради естеството на сюжетите и героите, чрез които се отразяват характерни единствено за американската действителност обществено-политически и философско-етически проблеми, свързани с овладяването и заселването на северноамериканските територии от белия човек, очевидец на което е бил самият писател. Купър написва пет романа от този тип, обединени от главния герой Нати Бампо, наречен „Коженият чорап“ поради характерните за ловеца високи, достигащи до бедрото кожени чорапи. С това име е обозначена и самата серия романи. Сега ще повървим по следите на Кожения чорап, а чрез него ще се запознаем както с част от историята на американската нация, така и с хуманизма и демократизма на неговия създател.

Първият роман от поредицата „Кожения чорап“ е „Пионери“ (1823), в който Нати Бампо е на седемдесет години. Това дава основание да се предполага, че първоначално Купър е възнамерявал да напише само един роман с този герой. Идеята, свързана с него, очевидно става централна в съзнанието на писателя и той се връща неколкократно към нея чрез Нати Бампо, в „Последният мохикан“ (1826) Коженият чорап е на четиридесет години, в „Прерията“ (1827) на осемдесет, в „Следотърсача“ (1840) той отново е на четиридесет, а в „Ловецът на елени“ (1841) Нати е тридесетгодишен, Ето защо истинската хронология на романите се налага не от годините на тяхното издаване, а от възрастта на Кожения чорап, която определя временно-пространствената рамка на серията като цяло. Действието започва през колониалния период в историята на САЩ и завършва няколко години след Войната за независимост и американската буржоазна революция. Докато в началото на действието фронтирът е достигал до езерото Отсега, то към неговия завършек той се е придвижил на хиляди мили западно от горските пространства на щата Ню Йорк до Големите равнини. По обхвата на действието и по значимостта на проблематиката поредицата за Кожения чорап в своята цялост е роман-епопея. Епическата форма се оказва най-подходяща да се предаде част от историята на американския фронт и произтичащите от него социалнопсихологически и философско-нравствени проблеми и конфликти, изпълнени чрез Нати Бампо и художествените образи на индианците и белите преселници. В тази епопея най-силно изпъква

противоречието между обществения идеал на Купър и неговите дълбоко хуманистични и романтични идеали.

Фронтирът е свързан с два основни проблема, които сами по себе си носят епически заряд. Първият е отношението на човека към природата, а вторият – взаимоотношението между бялата и червенокожата раса, най-ярко, внушително и вълнуващо разгърнати в „Пионери“, „Прерията“ и „Последният мохикан“. Хуманистичният идеал на Купър за връзката между човека и природата е изразен чрез индианците и Нати Бампо. Към щедростта, красотата и великолепието на природата те се отнасят с любов, уважение и преклонение – тя е майка хранителка и извор на висше естетическо наслаждение. Самите те, деца на природата, индианците и Нати живеят в пълна хармония с нея. Убиват елени, дивеч, мечки и бизони в горите и прериите, ловят риба от бистрите реки и езера, за да задоволят единствено насъщните си нужди и затова го вършат с обич и признателност към природата. Ловуването за тях е своеобразен, почти религиозен ритуал, чрез който те изразяват своята почит и благодарност към благодатността на горите, равнините, езерата и реките. Дълбоко религиозен и християнин по вероизповедание. Нати Бампо не принадлежи обаче към никаква църква, защото за него църква е самата природа: „Аз всеки миг съм в църква – ям в църква, спя в църква. Земята е църква Божия и аз съм убеден, че ежедневно служа на своя Творец.“ („Следотърсача“)

Двойствено е отношението на Купър към овладяването на природата от белия човек в името на цивилизацията. От една страна, то е неизбежно и в нравствено отношение добро, но когато това го върши неговият идеализиран поземлен собственик. Нему индианците подаряват земя и той изсича гори за нови селища по необходимост и с чувство за хармонично равновесие с природата като индианците и Нати. От друга страна, екваторитс, т.е. белите преселници от плебейски произход, ограбват и плячкосват природните блага безразсъдно, жестоко, хищнически. Онемял от ужас, Ястребово око (името, с което индианците наричат Нати Бампо в „Пионери“) наблюдава препълнените мрежи с риба, от която само малка част ще се изяде, а останалата ще се остави да изгние на брега. Не по-малък е ужасът му от избиването с оръдеен залп на огромно ято диви гълъби с оправданието на заселниците, че те унищожават земеделските им посеви, Нарушаването на хармонията между човека и природата е нравствено зло, за което в последна сметка човекът ще плати висока цена.

Вярната дружба и безкористното приятелство между Нати и

Чингачгук Голямата змия е олицетворение на демократичния идеал на Купър за взаимоотношенията между расите. Кожения чорап е бял, англосаксонец и християнин-протестант, но това ни най-малко не му пречи да се отнася с уважение и обич към червенокожия си другар, който вярва в Маниту, Великия Дух на Вселената, защото най-важното и човешките взаимоотношения са не расовите и религиозни различия, а доброта и зачитането на нравите, вярванията и убежденията на другите. Защото, както казва Следотърсача: „човек без сърце не струва колкото черупката на яйцето. Той прилича на риба с пробит мехур. За мене белият човек не може да не бъде християнин, както червенокожият не може без вярата във Вечните ловни полета. Затова, като допускам разликата в обясненията за онова, което става с душата след смъртта, считам, че всеки добър делауер е добър християнин, макар и да не са го покръстили, а всеки добър християнин е добър делауер в разсъжденията си за човешката природа. Ние с Голямата змия често говорим за това... Всяка раса си има свои обичаи, свои закони и своя вяра, затова не бива да се осъжда онова, което не сме проумели както трябва.“ Точно обратното: разбиранията на различията в ценностите системи на расите и народите ще допринесе за взаимното им проникване и обогатяване, възплъщение на което е самият Нати Бампо, възприел най-доброто и от белите, и от червенокожите си братя. Тук се проявява дълбокият хуманизъм на Купър, който едновременно с това опровергава нелепостта в твърденията на някои американски буржоазни историци и социолози, че масовото избиване на индианското население било неизбежно. Купър е предчувствал обречеността на коренните жители на континента, още преди американското правителство да започне политиката си на „омиротворяване“ на индианските племена в 1862 година. „Силата тук често измества правото“, казва с тъга Нати. „... Аз знам, че белите произнасят сладки речи, когато искат да отнемат земята от индианците.“ („Пионери“). Така седемдесетгодишният старец определя трите способа на белите за „омиротворяване“ на индианците – чрез физическо изстребление и чрез ограбването на земите им посредством силата или измамата. На същата възраст, на която е белият му събрат Чингачгук, бащата на последния мохикан Ункас, е пълна човешка развалина, похристиянчен и пропилил се от „рома – томаховката на бледоликите“. Ограбен е от всичко – човешко достойнство, родна земя, родно племе. В последните мигове на живота си обаче Индианец Джон се връща към религията на своите предци и умира с достойнство: „... Той вярва единствено във Великия дух, че ще стане отново млад, ще ловува и ще бъде щастлив до

края на самата вечност.“ („Пионери“). А смъртта на Ункас, изваян от Купър като планински бог със своето физическо съвършенство и душевна красота, е дълбоко прочувствен реквиem на големия хуманист за гибелта на последния делауер.

И ако „добрите“ индианци, т.е. тези, които са на страната на англичаните (в противовес на „лошите“, т.е. съюзниците на французите във войните, за овладяване на територии), са надарени с много от добродетелите на фермера-джентълмен, то Нати съчетава в удивителна хармония положителното в душевността и нравствеността на двете раси, без да се приобщи към нито една от двете. Той изживява живота си като точен стрелец и славен следотърсач, като свободен човек и справедлив мъдрец който помага и подкрепя страдащите, преследваните и онеправданите, но остава завинаги на самия фронт, на ничията земя между овладените и свободните от присъствието на белия човек простори на континента. В съзнанието на читателя за епопеята Нати Бампо се налага като истинския идеал за американския пионер, който прокарва пътя на цивилизацията с благоговение пред величието и щедростта на природата и с обич и разбиране към индианците. Парадоксът се състои в това, че той в края на „Пионери“ той напуска поселището възмутен от „законите“ на цивилизацията, то Кожения чорап продължава да върви на запад „към залязващото слънце – най-първият от шепата пионери, които прокарват път за победния марш на нацията през континента“. С други думи, в името на същата тази цивилизация, която унищожавя и природата, и индианците и утвърждава печалбата и материалното обогатяване като висша нравствена цел, „цивилизацията“, от която той самият бяга и на която в крайна сметка става жертва.

В „Ловеца на елени“ и „Следотърсача“ на Нати Бампо се предлага на два пъти възможността да се жени, да създаде семейство и да се установи в някое от пограничните селища. Но той не прави това. Купър остава верен на своя идеализиран герой, защото тази промяна в начина му на живот и мислене би била в противоречие с неговата същност. Кожения чорап никога не може да стане поземлен собственик джентълмен не само защото е от плебейски произход и без нужното образование, а защото подобно на индианските си братя той възприема за противоестествена самата частна собственост. За него, както и за тях, земята, реките, езерата и горите принадлежат на всички така, както въздухът и водата на всяко човешко същество. Следотърсача не встъпва в брак с Мейбъл не само защото е много по-възрастен от нея или защото не отговаря на нейното образование и възпитание, а защото се опасява, че може да се

поддаде на изкушенията на богатия и охолен живот, който Мейбъл би очаквала той да й осигури. Или както сам той казва: „И когато си помисля за женитбата с Мейбъл, тревожи ме само опасността да не се привържа към вещите в желанието си да й създам повече удобства.“

Обективната социално-икономическа същност на фронта прави невъзможно появяването на реални последователи на делото на Нати Бампо, а и той самият е олицетворение на идеал и прераства в митологична личност. Неговото отношение към пораженията на материалистическите стойности на буржоазната цивилизация върху съзнанието на човека обаче петдесет години по-късно ще намери своя най-очарователен приемник в лицето на незабравимия Хъкълбери Фин. Подобно на Коженя чорап той ще избяга на запад към свободните територии, за да не бъде „цивилизиран“ от вдовицата Дъглас.

Епопеята за американския фронт и Нати Бампо е трагична по своята тоналност, но „Следотърсача“ въвежда в един свят на тайнственост, предателства и измени на приключения с щастлив завършек, на герои и героини с възвишени чувства и постъпки; в един свят, в който природата е еднакво вълнуваща и във ведрото си спокойствие и достолепие, и в яростно бушуващата буря над езерото Онтарио; в света на смелия и самоотвержен Нати Бампо, който върши всичко за доброто на човека.

КРАЙ

© 1987 Наталия Клисурска

Сканиране и разпознаване: unicode, 2007

Редакция: VHorse, 2007

Публикация:
ДЖЕЙМС ФЕНИМОР КУПЪР
СЛЕДОТЪРСАЧА
РОМАН

Преведе от английски КРАСИМИРА ТОДОРОВА

Редактор ОГНЯНА ИВАНОВА

Художник ВАСИЛ ИНДЖЕВ

Художествен редактор ВАСИЛ МИОВСКИ

Технически редактор ГЕОРГИ НЕЦОВ

Коректор ЦВЕТЕЛИНА НЕЦОВА

Американска. Второ издание.

Изд. номер 1305

Дадена за набор 20.II.1987 г. Подписана за печат 14.IV.1987 г. Излязла от печат

18.V.1987 г.

Формат 16/60/100. Печатни коли 24. Изд. коли 26,64. Усл. изд. коли 30,99. Цена 3.30 лв.

ДИ „Отечество“, София, пл. „Славейков“ № 1

ДП „Д. Найденов“ – В. Търново

София, 1987

с/о Jusaator, Sofia ДЧ-3

James Fenimore Cooper

The Pathfinder

The New American Library of World Literature Inc.

New York 1961

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4368>]